

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 12. junia (ranoletna) 1852.

List 47.

Sedanost in prihodnost kmetijstva na Austrijskem.

(Konec.)

Ko smo dokazali, da le veči kmetijska vednost zamore povzdigniti naše austrijsko kmetijstvo na boljši stan, nam ostane še govoriti o tem, da našim kmetijam kapitala, to je, denarne pripomoči manjka.

Premoženje kmetovo leži v zemljišu, ki ga ima. Da pa zamore to premoženje vzdigniti, mu je treba dobriga poljskiga orodja, mu je treba več živine zavolj gnoja, in marsiktere druge reči. Kako pa si bo vse to omislil, če denarja nima in ga tudi naravnost iz zemlje izkopati ne more!

Treba je tedaj, da se take posojilnice napravijo, iz katerih zamore kmet za pošten majhen činž toliko denarja na posodo dobiti, kolikor ga potrebuje, in kolikor mu ga posojilnica posoditi zamore brez nevarnosti, da bi utegnila pri njem kaj zgubiti.

Nobene naprave pa niso tako pripravne za posojilnice, kakor so hranilnice ali šparkase, katerih namen ni obogateti, ampak deželanam pomagati. V Galiciji je že taka posojilnica, ktera kmetijam ondi neizrečeno veliko dobriga stori.

Hranilnice vživajo toliko zaupanja med ljudstvom, da jim ljudje dajejo vsaki teden več denarja shraniti. Že v letu 1847 so imele hranilnice austrijske za 61 milijonov in 591.967 fl. sreb. denarja shranjeniga; v letu 1848 ob času vesoljnih prekucij se je imenovani znesek pomanjšal do 48 milijonov 424.830 fl., ker so ljudje v strahu izgube takrat svoje denarje zlo iz hranilnic jemali. Zdaj je vse to spet drugač; zaupanje do hranilnic se je zopet vstanovilo, in berž ko ne je spet od 60—70 milijonov gold. hranilnicam izročeni.

Recimo, da celi imenovani znesek bi bil po 5 od 100 fl. za kmetijstvo obrnjen, bi znesli činži od tega kapitala 3 milione in 79.598 fl.; ker bi bile pa hranilnice namesto tega le 2 miliona 186.979 fl. za činže plačale, bi jim bilo za mnoge stroške in za pomnoženje stanovitniga premoženja še 892.518 fl. ostalo, kateri znesek, če ga razdelimo na 13 austrijskih hranilnic, nakloni vsaki hranilnici 68.663 fl.

Pomislimo pa, kako močno bi kapital od 60 ali 70 milijonov gold. državi pomagal, ako bi se obernal na popravo kmetijstva, vinoreje, živinoreje, gojzdnarstva.

Če bi se na to vižo kmetijski pridelki le za 1 od 100 fl. pomnožili, bi zneslo to 12 mil. 436.080 fl. v povzdigo občniga blagostanja, in pri vsem tem bi zraven činžev od 3 milijonov in 79.598 še kapital od 9 milijonov 356.482 fl. ostal.

Iz tega je jasno, kako bi se kmetijam pomagalo, če bi se take posojilnice napravile, pri katerih bi kmet lahko proti majhnemu činžu potrebniga denarja na posodo dobival, kteriga sedaj večidel le pri vohernikih iskati mora, ki mu kožo z života deró.

Če se ne bojo hranilnice spremenile tudi v take kmetijske posojilnice, bo mogla vlada sama skerbeti, da se kmetam na tako vižo na pomoč pride, sicer bodo voherniki in odertniki vedne pijavke našimu kmetijstvu, ki, kakor vsako drugo obertnijstvo, tudi mnogokrat denarja potrebuje.

Zdravniške reči za potrebo in silo.

(*Posode iz kotlovine ali mesinga, ako niso dobro pocinjene*); so človeškemu zdravju in življenju sila nevarne, zato ker je kotlovina (kufer) hud strup, kadar v želodec pride. Ni pa boljšiga pripomočka v taki nesreči, kakor je jajčji beljak; 5 ali 6 beljakov naj se raztopi v kozarcu vode in se berž popijó. Dokler bolečine ne jenjajo, se ponavlja ta pomoček.

(*Pavolo ali vato*) ljudje vse premalo obrajtajo in vunder je ona eden nar. boljših pripomočkov v mnogih bolečinah:

1) zoper opekljine po ognji ali družih vrelih rečéh; 2) pri ranah novih in zastaranih; 3) zoper drisko po prehlajenji, če se trebuh s pavolo ali vato dobro oveže, 4) če človeka po prehlajenji po glavi ali udih tèrga (to je, zoper revmatske bolečine).

(*V 2 urah garje ali sèrbečico človeku odpraviti*). V Parizu v bolnišnici sv. Ludvika ozdravljajo garje (Krätze) pri vsih bolnikih na tako prosto novo vižo in tako po enim kopitu, in, kakor se pripoveduje, tako gotovo, da nam nihče očitati ne more, da mazaštvo podpiramo, ako naznanimo to ozdravljanje, ki v temle obstoji: Po celim životu se riba garjev človek prenehama skozi pol ure z navadnim črnim mjilam (mit ordinärer Seife), dokler mazuljčki ne popokajo in gnjide, ki so se v njih zaredile (Krätzmilbe), iz njih ne izlezejo. Je garjevec z mjilam dobro namazan, naj gré v mlačno kopvo, kjer se sopet skozi pol ure z mjilam riba. Je na to vižo život dobro osnažen, se namaže z mazilam, ki se imenuje (po bolnišnici) Ludvikovo mazilo, in ktero obstoji iz 8 delov sala (prešičje masti), iz 2 delov žepleniga cveta (Schwefelblumen) in 1 dela ogeljnokisluga kali-a (kohlenaures Kali), ki se iz potašelna v apotekah napravlja). — Iz Tersta se piše v Laib. Zeit., da je to ozdravljanje sedaj tudi v ondašnji bolnišnici vpeljano, in da vsih 80, ki so jih dosihmal po ti novi francoski šegi

ozdravljali, se je popolnoma ozdravilo v 2 urah; pri dvéh so se scer garje kmalo spet pokazale; ali v drugič na to vižo ozdravljana, sta okrevala popolnoma. — Čeravno po mnogih skušnjah prepričani ne verjamemo, da bi se dostikrat zlo terdovratne garje vselej tako hitro ozdravile, je vunder vse to ravnanje tako nedolžno, da nikdar škodovati ne more.

Babudrovo ozdravljanje stekljine zamore zlo nevarno biti.

Potem, kar smo dosihmal o Babudrovem zdravlilu slišali, je gotovo, da se on nikdar z rano ne peča, kamor je stekli pès človeka popadel, — Babuder prepusti to zdravnikom.

Ali kaj nek to pomeni: prepusti zdravnikom? Če se ne motim (in mislim da se ne), hoče to toliko reči, kakor: mož „modrega obraza“ si misli: „moje zdravlilo je pravo in dovoljno, — če le hočeš k zdravniku iti, da ti rano smodí ali žgè, pojdi! — če pa ne greš, pa tudi ni napčno“.

In v tem je nevarnost Babudrovega ozdravljanja, ako človek, zapelján po domišljeni gotovosti imenovane lečbe, ne iše berž perve in edine pomoči, ktera v tem obstoji, da se strup stekljine iz rane berž berž izpere, in rana s strupam vred pokončá ali z razjedljivim mazom ali z razbeljenim železom.

V tem so vse skušnje enoglasne, da ta nagla pomoč, ktera rano zadeva, je perva, edina in nar gotovši pomoč, kar je tudi lahko zapopasti, ako se pomisli, da stekli pès strup v rano vcepi in se to vcepljenje zamore le vničiti, ako se berž berž rana s strupom vred posmodí ali sožgè.

Ako se pa to pri Babudrovem zdravlilu zanemari ali v nezmernem zaupanju na njegovo gotovo pomoč, ali če se le nečimerno opravi — zamore po samem tem imenovano ozdravljanje sila nevarno biti, ako je bil pès zares stekel in ne le stekljine sumljiv.

Naj tedaj nihče, ki ga je nesreča zadela, da ga je stekel ali stekljine sumljiv pès popadel, te perve pomoči ne zanemari, ktera rano spère, osmodí ali sožgè! Je to bilo povsod berž in dobro storjeno, preden so sesavne žilice strup poserkale in po životu zatrosile, si zna popadenec svest biti, da bo zdrav ostal.

To tedaj storíte pred vsim, ker to je poglavitno in gotovo, — vse drugo je, dokler ni po gotovih skušnjah dokazano, prazna vračba.

Potovanje

po nekterih jugo-slavenskih krajih.

Spisal M. Verne.

16. pismo.

Dragi prijatelj!

V Radečah sim se čez Savo na Štajarsko prepeljal, in ravno opoldne sim k Zidanimu mostu prišel, ki je komaj četert ure od Radeč. Most pelje čez reko Savino, ki od Celja priteče in se tû v Savo izliva. Pred malo leti je bil ta vès kraj vsred visocih kamnitih gor še silno divji, zdaj pa ga železnica lepša in vedno oživlja.

Od tod sim se po železnici v Litijo peljal, ker mi ni kazalo na Kum, narvisokejši hrib na Dolenskim iti, kakor sim se bil namenil. — Struga, po kateri silovita Sava teče, je skoraj povsod tako oska, de je bilo treba za železnico v mnogih krajih žive skale prek visoke gore presekati. Od Zidaniga mosta do Zagorja delí Sava Štajarsko deželo od Krajnske; od Za-

gorja naprej je pa tudi na levi strani Save Krajnska zemlja. Po dolgi poti več ur hodá se ta sicer divji, pri vsim tem pa vender krasni žleb pri Litii v prijazno dolino razširi. V tí dolini sim železnico zapustil, in se na desno stran Save v Litijo prepeljal. — Iz tega scer majhniga pa prijetniga terga sim jo precej v Šmartno, četert ure od Litije, mahal, kjer me je častiti g. tehant Jožef Burger prav prijazno sprejel.

Šmartno pri Litii, ki mi je še bolj dopadlo kot Litija, je tudi v prav prijetni dolini. Tû vidiš v prav majhnim okrožji 5 ali 6 gradov, namreč: Germa-dišče (Grünhof), od kodar baroni Apfalterer-i izhajajo; — na južni strani Černipotok in še nek drug grad, in na jugo-izhodni strani Slatna, in dalje od Šmartna na visocim hribu Bogenšperk (Wagensberg), kamor sim se drugo jutro podal. Ta grad viditi, mi je bilo posebno pri sercu, ker je nekdej Valvasorjev bil. Tû je iskreni domoljub „slavo Krajnske vojvodine“ pisal. Teško bi bilo občutke popisati, ki so mi serce ganili toliko bolj, kolikor bolj sim se po napetim klancu imenitnemu gradu bližal, ker me je rodovina Wogatajeva prijazno sprejela in mi radovoljno vse pokazala. Sserčno radostjo in z živim spoštovanjem sim stopil v neko okroglo stanico s štirimi stebri iz černiga kamna, v kateri je slavni Valvasor nekdej pisal. Tudi klet, kjer je pod gradam skozi živo skalo izsekana, kacic 8 ali 9 sežnjev globoka štirna, sim, kakor vès grad, natanjko ogledal. Gosp. Wogatej, po vsim obrazu verlimu, nepopačenimu Černogorcu podoben *), mi je prav prijazno kazal tudi kraje, ki jih je iz visociga hriba viditi, posebno unikraj Save, kakor Sveto goro in Vače, terg, v katerim je bil naš rajni Teržaški škof Raunicher rojen, in ki sim ga ravno zato s posebnim veseljem gledal. Po vsim tem od prijazniga gospoda slovó vzajem in se vernem v Šmartno nazaj. Iz Šmartna sim se po železnici v Ljubljano peljal. Ko v kolodvoru iz voza stopim, srečam nenadama našiga Koseskiga in dr. Bleiweis-a, in vsi skupej jo mahamo marsikaj kramljaje v mesto.

V Ljubljani je bil ravno somenj, ki ga češpljev somenj imenujejo, zato se je snidilo tudi nekaj naših nekdanjih součencov in drugih znancov iz dežele, s kterimi smo se prav dobro pri „Slonu“ imeli. Dva dni sim se spet v Ljubljani mudil; tretji dan po pol dne sim se pa na Berdo (Egg ob Podpetsch) podal, obiskat ondašnjiga fajmoštra Janeza Burger-ja, večletniga šolskiga tovarša.

Velika Dunajska cesta pelje od Ljubljane eno uro dalječ zmiram na ravnost do Černuč, velike vasi pri Savi; in potem čez Bistrico skoraj zmiram sred lepiga polja skozi drugo veliko vas, ki se ji Dob pravi, do Berda. Še lepši polje pa je na levi okrog Mengša proti Kamniku, in za Šmarno goro čez Vodice proti Krajnju. Te kraje sim pa prej poznal, ker sim Gorensko že dvakrat obhodil. Na Berdu sim scer gričasto, pa vender lepo in rodovitno okolico ogledal, kolikor je zastran deževniga vremena bilo mogoče. Izverh griča, na kterim velik grad stoji, je po lepi ravnini proti Mengšu in dalječ okrog viditi. Grad na Berdu, z okroglimiternimi stolpi na voglih, je bil nekdej grofov Lambergov; sedanji posestniki pa so vitezi Höfern. Sozidal ga je neki grof Janez Lamberg v letu 1552, ker so bili poprejšnji stari grad ob nekim puntu kmetje razdjali. — Iz tega zaliga griča me je peljal Burger skozi Šentvid v Prevoje; tû sim vidil v kotu med Dunajsko in neko stransko cesto, ki v Moravče pelje, rojstno hišo visokoučeniga dr. Jakoba Zupana, ki je bil nekdej več let učitelj bogoslovja v Ljubljani, kjer so ga učenci „debeliga Zupana“ imenovali. Pozneje je bil, ne vém

*) Gosp. Wogatej je med tem umerl.